

MAŁGORZATA BROŻYNA-RECZKO

METAFORY CHOROBY I WALKI

W POLSKIM I ANGIELSKIM
PRASOWYM DYSKURSIE POLITYCZNYM

Metafory choroby i walki w polskim i angielskim prasowym dyskursie politycznym

Metafory choroby i walki w polskim i angielskim prasowym dyskursie politycznym

Małgorzata Brożyna-Reczko

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Małgorzata Brożyna-Reczko

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0002-5373-2171>

 malgorzata.brozyna-reczko@uken.krakow.pl

© Copyright by Małgorzata Brożyna-Reczko and Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzentki

Dr hab. Mirosława Podhajecka, prof. UO

Dr hab. Anna Bączkowska, prof. UG

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Sabak

Projekt okładki

Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8368-433-8 (druk)

ISBN 978-83-8368-434-5 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383684345>

Na okładce wykorzystano rysunki autorstwa Deni Aris Susanto (AdobeStock)
oraz ilustracje z serwisu rawpixel.com

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

PODZIĘKOWANIA

Pragnę wyrazić serdeczne podziękowania Panu Profesorowi Wacławowi Cockiewiczowi za nieocenione wsparcie merytoryczne, inspirujące rozmowy oraz życzliwą opiekę naukową na kolejnych etapach powstawania rozprawy doktorskiej. Dziękuję Recenzentom za uważną lekturę, cenne uwagi i sugestie, które przyczyniły się do ostatecznego kształtu tej publikacji.

Szczególne wyrazy wdzięczności kieruję do moich Rodziców – za nieustanne wsparcie, cierpliwość i wiarę w sens mojej pracy. Dziękuję mojemu Mężowi za wyrozumiałość, codzienną pomoc i motywację, bez których realizacja tego projektu nie byłaby możliwa. Najcieplejsze podziękowania należą się Jasiowi – za uśmiech, radość, które towarzyszą mi każdego dnia.

SPIS TREŚCI

SKRÓTY I SYMBOLE.....	11
WSTĘP	13
Cel i przedmiot badań.....	18
Metoda badań	22
Materiał badawczy	24
Kompozycja pracy.....	29
ROZDZIAŁ 1 METAFORA W JĘZYKOZNAWSTWIE	33
1.1 Główne szkoły myślenia o metaforze.....	33
1.2 Klasyfikacja metafor ze względu na stopień skonwencjonalizowania.....	51
1.3 Strukturalno-składniowy podział metafor.....	56
ROZDZIAŁ 2 DYSKURS POLITYCZNY I MEDIALNY.....	61
2.1 Dyskurs polityczny i język polityki.....	61
2.2 Typy dyskursu politycznego	72
2.3 Perswazja, manipulacja i propaganda.....	77
2.4 Wartościowanie.....	81
2.5 Metafory w dyskursie politycznym	90
ROZDZIAŁ 3 ANALIZA.....	105
3.1 Szczegółowe wyniki analizy.....	107
3.1.1 Metafora choroby	107
3.1.2 Metafora walki	239
ROZDZIAŁ 4 SYNTEZA	323
4.1 Produktywność i frekwencja (dane statystyczne).....	323
4.2 Antropomorfizacja i animizacja	342
4.3 Metafora choroby	346

4.4 Metafora walki.....	371
4.5 Funkcje metafor w dyskursie politycznym	381
ZAKOŃCZENIE.....	403
BIBLIOGRAFIA	409
INDEKS METAFOR (według tematów)	427
INDEKS NAZWISK.....	433

Spis tabel

Tabela 1 Powtarzające się tematy metafor.....	323
Tabela 2 Tematy (w metaforze choroby) łączące się z czterema nośnikami ..	324
Tabela 3 Temat (w metaforze walki) łączący się siedmioma nośnikami	325
Tabela 4 Podstawy metafor.....	340
Tabela 5 Jednostki chorobowe	351
Tabela 6 Chory organizm, chory człowiek, pacjent vs. lekarz.....	366
Tabela 7 SILNY vs. SŁABY	393

Spis rysunków

Rysunek 1 Klasyfikacja metafor.....	54
Rysunek 2 Hipermetafora 1.....	337
Rysunek 3 Hipermetafora 2.....	337
Rysunek 4 Hipermetafora 3.....	338
Rysunek 5 Hipermetafora 4.....	339
Rysunek 6 Elementy pola tematycznego choroba do tworzenia metafor	350
Rysunek 7 Elementy pola tematycznego walka do tworzenia metafor.....	375

Spis wykresów

Wykres 1 Strukturalno-składniowe typy metafor w dyskursie politycznym...	327
Wykres 2 Strukturalno-składniowe typy metafor w polskim i angielskim dyskursie politycznym.....	328

SKRÓTY I SYMBOLE

- (BNC) British National Corpus
<https://www.english-corpora.org/bnc/>
- (Cambridge) Cambridge Dictionary
<https://dictionary.cambridge.org/>
- (English-Polish, Stanisławski) Stanisławski J., Billip K., Chociłowska Z., 1983, *A Practical English-Polish Dictionary*, Warszawa.
- (HASK) HASK: Collocation Databases
http://pelcra.pl/hask_en/Home
- (KOŚCIUSZKO) Fisiak J. (red.), 2003, *The New Kościuszko Foundation Dictionary. English-Polish, Polish-English*, New York.
- (Longman) Longman Dictionary
<https://www.ldoceonline.com/>
- (Macmillan) Macmillan English Dictionary, dostępny online do 30 czerwca 2023 roku
<http://www.macmillandictionary.com>
- (NKJP) Narodowy Korpus Języka Polskiego
<http://www.nkjp.uni.lodz.pl>
- (OED) Oxford English Dictionary
<https://www.oed.com/>
- (PWN-Oxford) Linde-Usiekniewicz J., Smith P.G. (red.), 2005, *Słownik polsko-angielski*, Warszawa.
Linde-Usiekniewicz J., Smith P.G. (red.), 2005, *Słownik angielsko-polski*, Warszawa.
- (SE) Sketch Engine
<http://www.sketchengine.co.uk>
- (SE EBN) Sketch Engine, Korpus: English Broadsheet Newspapers 1993–2013 (Sibol with trends)

- (SE ET) Sketch Engine, Korpus: English Trends
(2014–today)
- (SE Europarl7) Sketch Engine, Korpus: Europarl7 (English, Polish)
- (SE Time PL) Sketch Engine, Korpus: Timestamped JSI web corpus 2014–2021 Polish
- (SE Time EN) Sketch Engine, Korpus: Timestamped JSI web corpus 2014–2022 English
- (SF PWN) Dubisz S., Sobol E., 2007, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa.
- (SF) Bień A., Bień W., 2010, *Słownik finansów*, Warszawa.
- (SJP PWN) *Słownik języka polskiego PWN*
<http://sjp.pwn.pl>
- (SP) Radziejewski D., 1998, *Angielsko-polski słownik przysłów, powiedzeń, aforyzmów i cytatów*, Włocławek.
- (SWB) Wiśniewska L. (oprac.), 2008, *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, Warszawa.
- (SWJP) Dunaj B. (red.), 2000, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Kraków.
- (WSEHJP) Długosz-Kurczabowa K., 2008, *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Warszawa.
- (WSJP) Żmigrodzki P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, dostępny online
<http://wsjp.pl/index.php?pwh=0>

WSTĘP

Metafora to współcześnie przedmiot badań wielu filozofów, psychologów, literaturoznawców, językoznawców oraz badaczy innych dziedzin. Jest ona nie tylko obiektem analizy, lecz także narzędziem opisu naukowego w różnych dyscyplinach naukowych, nie tylko należących do humanistyki (Zawisławska 2011). Wykorzystywana jest do przedstawiania zjawisk złożonych, gdyż ma za zadanie ułatwić odbiorcy zrozumienie analizowanego pojęcia¹. Jak twierdził M. Black (1962: 37), metafora jest związana z oświecającym rozumieniem i nie można jej ujmować w kategoriach prawdy i fałszu. Im bardziej abstrakcyjna dziedzina nauki, tym częściej posługuje się metaforą do zobrazowania opisywanego zagadnienia, np. w teoriach matematycznych, modelach ekonomicznych etc. W nauce zatem metafora jest zarówno przedmiotem badań, jak i narzędziem analizy, które ma wyjaśnić złożoność zjawiska i jego abstrakcyjny charakter. Może ona pełnić trzy podstawowe funkcje: poznawczą, egzegetyczną i katachretyczną², jak udowadnia M. Zawisławska w monografii *Metafora w języku nauki. Na przykładzie nauk przyrodniczych*. Nasuwa się jednak pytanie, w jaki sposób ma pomóc, skoro jej zrozumienie wymaga od

¹ Przedstawiciele oświecenia tacy jak J. Locke i G.W. Leibniz uważali metaforę za środek nieodpowiedni w argumentacji filozoficznej, zakłócający władzę sądenia, por. pracę J. Locke'a *An Essay Concerning Human Understanding* (*Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. B.J. Gawęcki, s.169): „wszelkie wyszukane i obrazowe użycie słów, jakie wymyśliła sztuka krasomówcza, nie innemu służyć celowi, niż poddawaniu błędnych idei, poruszaniu uczuć i sprawdzaniu przez to naszych sądów na manowce”. Natomiast J.H. Lambert (1764) dostrzegł przydatność metafory dla rozwoju ludzkich zdolności poznawczych oraz dla rozwiązywania sytuacji konfliktowych. Uważa się go za prekursora teorii metafory z kręgu teorii komunikacji (Cockiewicz 2011: 15).

² „Funkcję poznawczą (która zawiera w sobie funkcję heurystyczną oraz ontologiczną/kreacyjną), przez którą rozumem wyznaczenie nowych kierunków badań oraz tworzenie modeli naukowych; funkcję egzegetyczną – nieograniczającą się do funkcji czysto dydaktycznej, ale także umożliwiającą komunikację specjalistów z niespecjalistami oraz porozumienie w gronie samych naukowców; funkcję katachretyczną (skupiającą również funkcję nominacyjną w rozumieniu Gajdy) – polegającą na uzupełnianiu słownictwa o nowe terminy” (Zawisławska 2011: 114).

odbiorcy większego wysiłku intelektualnego. Jest przecież „umyślnym absurdem”, jak sugeruje tytuł książki Ch. Struba *Kalkulierte Absurditäten: Versuch einer historisch reflektierten sprachanalytischen Metaphorologie* (za: Cockiewicz 2011: 8) czy w sensie dosłownym stanowi nieprawdę, jak twierdzi A.S. Reynolds (2022) w monografii *Metaphors and Science*.

Metafora stanowi jednak ważny element różnego rodzaju tekstów, różnych typów dyskursu, a jej funkcja nie ogranicza się jedynie do funkcji artystycznej, jak twierdzili starożytni i uznawali metaforę głównie za ozdobę. Jej sposób analizy również znacząco się zmienił, zwłaszcza w XX wieku, bo dziś uznaje się, że z metaforą jest powiązane nasze myślenie, doświadczanie i komunikowanie. Z tego powodu powstało wiele prac, artykułów naukowych i popularnonaukowych dotyczących metafory, którą można badać z różnych perspektyw naukowych, używając odmiennych narzędzi oraz metod badawczych. Świadczą o tym dane liczbowe. W 1971 roku lista rozpraw *Metaphor. An Annotated Bibliography and History* przygotowana przez W.A. Shiblea (Markiewicz 1983: 9) zawierała trzy tysiące pozycji. Ta liczba prac wciąż rośnie, zwłaszcza po tzw. „boomie na metaforę”, który miał miejsce po publikacji książki G. Lakoffa i M. Johnsona *Metafory w naszym życiu* w 1980 roku. Bibliografia sporządzona przez wydawnictwo John Benjamins Publishing Company liczy obecnie 13 500 zapisów³. Wyszukiwarka *Google Scholar* na zapytanie *metafora* w dowolnym języku zwraca 452 000 wyników⁴. Zainteresowanie metaforą jest nadal bardzo duże, o czym świadczą chociażby powstałe szkoły badania metafory, np. MIP⁵, MIPVU⁶, stowarzyszenia, grupy badaczy metafory, np. RaAM⁷. Są organizowane coroczne konferencje, np. „Metaphor Festival” początkowo w Sztokholmie, później w Amsterdamie; warsztaty „Metaphor Lab”⁸ w Amsterdamie oraz cykliczne konferencje RaAM.

Niniejsza praca zapewne może się wydawać mało atrakcyjna w obliczu tak ogromnej liczby opublikowanych artykułów i rozpraw. Warto jednak zauważyć, że reprezentuje ona na współczesnym tle językoznawczych refleksji nad metaforą nurt

³ [on-line:] <https://benjamins.com/online/emetbib/introduction> – 16 VII 2024.

⁴ [on-line:] https://scholar.google.com/scholar?hl=pl&as_sdt=0%2C5&q=metafora&btnG=- – 16 VII 2024.

⁵ Metaphor Identification Procedure [Procedura Identyfikacji Metafor].

⁶ Metaphor Identification Procedure VU – procedura MIP zmodyfikowana przez badaczy uniwersytetu w Amsterdamie VU University.

⁷ The Association for Researching & Applying Metaphor – stowarzyszenie powstało w 2006 r. w Leeds i skupia badaczy z całego świata, którzy zajmują się badaniem metafory.

⁸ Warsztaty organizowane przez badaczy uniwersytetu w Amsterdamie VU University.

materiałowych badań znacznie rzadszy. Jest rozprawą ściśle empiryczną, czyli jej zasadniczą część stanowi badanie wyrażen metaforycznych pochodzących z polskich i brytyjskich gazet oraz czasopism. Korpus badawczy stanowią 1293 wyrażenia metaforyczne. Termin „wyrażenie metaforyczne” został tutaj zastosowany celowo, aby zaznaczyć, że analiza odbywa się na poziomie *parole* (por. np. Fabiszak 2007, Cockiewicz 2011). Metaforę zatem rozumie się jako wyrażenie językowe, w którym dochodzi do przekształcenia standardowych znaczeń elementów składających się na to wyrażenie i dochodzi do ukształtowania nowego znaczenia (Brożyna-Reczko 2018a, 2018b). W analizie nie uwzględniono metafor językowych typu *czas biegnie, przegrać wybory*, gdyż uznaje się je za systemowe, wypełniają one jedynie lukę semantyczną i stanowią immanentną cechę struktury języka⁹.

Niniejsza monografia stanowi rozszerzenie pracy doktorskiej, obronionej w 2016 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Wnioski oraz spostrzeżenia zawarte w dysertacji stanowiły fundament do dalszych badań oraz poszukiwań. Materiał badawczy został wzbogacony o przykłady pochodzące ze współczesnych korpusów języka polskiego, języka angielskiego i korpusów równoległych dostępnych na platformie *Sketch Engine*. Ponadto część badań pochodzących z pracy doktorskiej została opublikowana w artykułach naukowych w czasopiśmie *Tekst i Dyskurs* (2018) i monografiach wieloautorskich: *Języki specjalistyczne – nowe perspektywy 2* (2017), *Języki słowiańskie w kontekstach kultur dawnych i współczesnych* (2018).

Ze względu na to, że praca ma charakter mocno empiryczny, a głównym celem badawczym jest systematyczna analiza zebranego polsko- i anglojęzycznego materiału, zdecydowano się na zastosowanie metody lingwistycznej, opracowanej przez Wacława Cockiewicza w pracy *Metaforyka Leśmiana (Analiza lingwistyczna)*, opublikowanej w 2011 roku. Badanie zakłada także analizę formalną metafor zaproponowaną przez Piotra Wróblewskiego (1998) i zmodyfikowaną przez Cockiewicza (2011) we wspomnianej monografii. Metoda zatem ma charakter kompleksowy: polega ona na analizie wyrażen metaforycznych pochodzących z prasy polskiej i brytyjskiej, w których przynajmniej jeden ze składników odnosi się do pola tematycznego¹⁰ walka bądź choroba, wyodrębnieniu tematów i nośników, poszukiwaniu podstawy i rozwinięcia, czyli motywacji metafory tzw. *tertium identificationis*,

⁹ R. Tokarski (1983: 57) odróżnia metaforę poetycką, metaforę stylistycznie czynną od tzw. metafory językowej, która jest pozbawiona wartości stylistyczno-ekspresywnej i może być uznana za niemetaforyczny element systemu leksykalnego.

¹⁰ Termin wprowadzony przez Z. Cygal-Krupę (1990: 26).

określeniu rodzaju metafory pod względem stopnia skonwencjonalizowania i zdefiniowaniu strukturalno-składniowego typu metafory. Jest to praca porównawcza, a zatem badanie dotyczy także tego, czy dana metafora występuje również w drugim języku. Jeśli w zebranych materiale nie znaleziono odpowiedniego przykładu, odwoływano się do większego korpusu danego języka: Narodowego Korpusu Języka Polskiego, British National Corpus. Poszukiwania wówczas ograniczono jedynie do tekstów prasowych dostępnych w wymienionych korpusach. Ponadto przeszukiwano korpusy tekstów prasowych w języku angielskim: English Broadsheet Newspapers 1993–2013 (SiBol with trends)¹¹, Timestamped JSI web corpus 2014–2022¹² (teksty z korpusu ograniczone do terytorium Wielkiej Brytanii), korpusy tekstów prasowych w języku polskim: Timestamped JSI web corpus 2014–2021, korpusy równoległe wypowiedzi o tematyce polityczno-gospodarczej: Europarl¹³, dostępne na platformie Sketch Engine.

Przeprowadzone badania ilościowo-jakościowe posłużyły do znalezienia odpowiedzi na pytania dotyczące tworzenia, struktury oraz funkcji metafor we współczesnym prasowym dyskursie politycznym w dwóch językach. Praca ma zatem charakter porównawczy i daje podstawy do refleksji nad możliwością przekładu różnego typu metafor: skonwencjonalizowanych, dyskursywnych i kreatywnych, przy uwzględnieniu ich funkcji w badanym dyskursie.

Analiza wyrażenia metaforycznych dostarczyła spostrzeżeń ważnych dla dalszych badań. Dotyczą one głównie typów metafor w analizowanym dyskursie. Zauważono, że metaforyczne zdania elementarne tworzą układ piętrowy, w którym jeden rodzaj nośnika łączy się z semantycznie powiązаныmi tematami, np. konstrukcje analityczne SYSTEM demokratyczny, SYSTEM polityczny etc. łączą się z tym samym nośnikiem – żywy organizm. Można je połączyć w jedną hipermetaforę SYSTEM = żywy organizm. Taki sposób organizacji nazwano hipermetaforą i opisano w rozdziale czwartym.

W pracy poruszono także kwestię kreatywności metafor, gdyż studiowanie materiału pokazało, że w dyskursie politycznym metafory skonwencjonalizowane podlegają modyfikacjom, „odświeżeniu” poprzez zmianę lub dodanie pewnego

¹¹ Więcej na temat korpusu tekstów prasowych w języku angielskim [on-line:] <https://www.sketchengine.eu/sibol-corpus/> – 24 III 2024.

¹² Więcej na temat rodziny korpusów Timestamped JSI [on-line:] <https://www.sketchengine.eu/jozef-stefan-institute-newsfeed-corpus/> – 24 III 2024.

¹³ Więcej na temat korpusów równoległych [on-line:] <https://www.sketchengine.eu/sibol-corpus/> – 24 III 2024.

elementu, np. w wyrażeniu metaforycznym *pęknięcie poparcia* (Fakt, 23.02.2010) *załamanie* (*załamanie poparcia*) zostało zastąpione leksemem *pęknięcie*, które również oznacza 'spadek'. Taka zmiana może służyć wzmocnieniu wyrazistości opisu bądź zaznaczeniu, że obecna sytuacja jest dużo bardziej niebezpieczna i wymaga pewnej interwencji ze strony polityków.

Zauważono także, że w dyskursie politycznym występują metafory, które są skonwencjonalizowane tylko w jego obrębie i stanowią swego rodzaju jego „budulec leksykalny”. Są to terminy, profesjonalizmy właściwe dla danego dyskursu i często są zrozumiałe tylko dla ekspertów z danej dziedziny, np. *bąbel spekulacyjny*, *bańka spekulacyjna*, *siły sprzedażowe*. Taki typ wyrażen metaforycznych został nazwany dyskursywnymi. Termin też został już opisany w pracach J. Zinkena (Evans 2007: 68; Zinken 2007; Zinken, Hellsten, Nerlich 2008) oraz w pracach L. Cameron i A. Deignan (2006), E. Semino (2008) oraz M. Steciąg (2012).

Praca stanowi zatem analizę wyrażen metaforycznych wyekscerpowanych z polskiej i brytyjskiej prasy w latach 2006–2013. Badania dotyczą jedynie tych połączeń, w których przynajmniej jeden ze składników pochodzi z pola tematycznego walka bądź choroba. Cytaty polskie i angielskie (przetłumaczone na język polski przez autorkę) zostały zgromadzone wokół tematów (haseł) oraz odpowiednich nośników. Przykłady pochodzące z korpusu równoległego zostały przytoczone wraz z ich tłumaczeniem, dlatego zostały zapisane kursywą, gdyż autorka nie wprowadzała żadnych poprawek do wyekscerpowanych tekstów: źródłowego i docelowego.

Jeśli wokół jednego tematu i nośnika znaleziono więcej przykładów, ograniczono się jedynie do przytoczenia jednej wypowiedzi w języku polskim i jednej wypowiedzi w języku angielskim realizującym dany typ strukturalno-składniowy metafory. Wszystkie przykłady zostały zebrane przez autorkę i stanowią korpus wyrażen metaforycznych, osobno dla języka polskiego i języka angielskiego z informacją na temat źródła. Analiza wyrażen metaforycznych została przedstawiona w formie słownika z hasłami. Na końcu pracy zamieszczono Indeks metafor z listą wszystkich wyodrębnionych tematów.

Walorem tej pracy jest to, że stanowi ona korpus wyrażen metaforycznych w dwóch językach: polskim i angielskim. Daje to możliwość sprawdzenia, czy przyjęte klasyfikacje i metoda badawcza mogą być zastosowane do badań w różnych językach. Jednocześnie stanowi również materiał do analizy porównawczej wyrażen metaforycznych funkcjonujących w obu językach, pozwalając uchwycić zarówno podobieństwa, jak i różnice wynikające z odmiennych tradycji kulturowych, społecznych i politycznych. Praca dotyczy również problematyki przekładu metafor w dyskursie politycznym – zagadnienia szczególnie istotnego ze względu na to, że

metafory odgrywają kluczową rolę w tworzeniu ram interpretacyjnych w dyskursie i często nie mają oczywistych odpowiedników w innym języku.

Rozważania w ramach niniejszej pracy dotyczą także dwóch kluczowych zagadnień: identyfikacji wyrażen metaforycznych oraz analizy funkcji perswazyjnej metafor, w szczególności metafor choroby i walki, które są dosyć często używane w dyskursie politycznym, zwłaszcza w okresach kryzysu, konfliktu, kiedy metafora jest używana do mobilizacji społeczeństwa oraz wskazania wroga, z którym należy walczyć.

Warto również podkreślić, że lata 2006–2013 – okres, z którego pochodzi analizowany materiał – to okres głębokich napięć społecznych i ekonomicznych związanych z globalnym kryzysem finansowym w 2008 roku. W Wielkiej Brytanii to czas recesji, upadek banku Northern Rock (2007–2008) oraz wprowadzenie polityki drastycznych cięć wydatków publicznych i podwyżek podatków (tzw. *austerity*). Równolegle w Polsce to czas polaryzacja politycznej wzmocniony wydarzeniami wewnętrznymi (np. spór PO–PiS, katastrofa smoleńska), co doprowadziło do brutalizacji języka. Wszystkie te wydarzenia społeczno-polityczne znacząco wpłynęły na wybór oraz frekwencję metafor walki i choroby w szeroko pojętym języku polityki, co czyni ten materiał interesujący z perspektywy nie tylko badań lingwistycznych, ale także socjologicznych.

Cel i przedmiot badań

Przedmiotem badań są wyrażenia metaforyczne wyekscerpowane z prasy polskiej i brytyjskiej, które opisują różne aspekty polityki i gospodarki krajowej i międzynarodowej, odwołując się do terminów z zakresu choroby i walki. Materiał badawczy pochodzi z wybranych tytułów prasowych reprezentujących różne profile ideologiczne w Polsce i Wielkiej Brytanii. Do korpusu włączono artykuły z działów dotyczących polityki krajowej, polityki zagranicznej, gospodarki i finansów. Z korpusu wstępnego obejmującego wszystkie teksty polityczne i gospodarcze z badanego okresu wyselekcjonowano te zawierające metafory z domeny CHOROBA lub WALKI. Analizie zostały poddane tylko metafory „stylistycznie czynne” (Tokarski 1983: 57). Rozważania dotyczą zatem metafor skonwencjonalizowanych, metafor odświeżających, kreatywnych i dyskursywnych, obecnych w dyskursie politycznym. Wszystkie wymienione typy metafor zostały szczegółowo opisane w drugim rozdziale niniejszej pracy.

Do analizy zostały włączone wyrażenia metaforyczne pochodzące z dwóch pól tematycznych. Przyjęty termin został zaczerpnięty z pracy Z. Cygal-Krupy (1990: 26) i definiuje się go jako „zbiór wyrazów «możliwych funkcjonalnie w konkretnej sytuacji» (por. Matoré G., 1953) tematycznej” (Cygal-Krupa 1990: 26). Pola tematyczne zostały wyodrębnione na zasadzie indywidualnych skojarzeń z danym tematem i z nim powiązane na podstawie doświadczenia człowieka żyjącego w konkretnej rzeczywistości geograficzno-socjo-psychologicznej oraz w rzeczywistości „świata pojęć”, w którym owe pojęcia częściowo na siebie nachodzą i są dowolnie, zależnie od sytuacji, kojarzone (Cygal-Krupa 1990: 26). Jeśli poddamy analizie dwa pola tematyczne choroby i walki w dwóch językach, to okaże się, że leksemy należące do nich znajdują się także w obrębie innych pól tematycznych. Z pojęciami odnoszącymi się do choroby są związane te odnoszące się do medycyny, fizjologii, zdrowia i śmierci, te zaś z pola tematycznego walka z wojną, ze sportem czy też ze śmiercią. Uznaje się, że istnieje płynna granica między polami i tylko badanie kontekstu pozwala stwierdzić, do którego przynależy dana jednostka.

Analiza materiału korpusowego i słownikowego udowodniła także, że wyrażenia metaforyczne przyjmują postać konstrukcji, w której leksemy pochodzą z dwóch analizowanych pól choroby i walki, np. *walczyć z chorobą*. Choroba i związane z nią cierpienie bardzo często są opisywane w kategoriach walki, inwazji czy fizycznego wyniszczenia, np. *walczyć z chorobą* (WSJP), *zwycięstwo nad chorobą* (WSJP), *choroba atakuje* (WSJP), *fight disease* (Macmillan) [zwalczać chorobę], *virus attacks* (Macmillan) [wirus atakuje], *battle against cancer* (Macmillan) [bitwa przeciw rakowi]. Przykłady takich zestawień odnajdziemy także w dyskursie politycznym, np. *Obecny prezydent uniemożliwił rządowi reformę służby zdrowia, utrudnił prywatyzację, **walczył**, szczęśliwie bezskutecznie, z **emeryturami pomocowymi**, **bronił** jak lew **chorego układu** w mediach publicznych i dopuścił tym samym do kolejnych partyjnych rozdań, na dodatek w swoim własnym wyborczym interesie* („Polityka”, 9.01.2010). Podany przykład wskazuje wyraźnie, że metafory wchodzą w interakcje. Może to dotyczyć oczywiście różnego rodzaju metafor. Taki zabieg ma służyć wzmocnieniu wydźwięku wypowiedzi.

Metafory walki oraz choroby są częstymi typami metafor używanymi w dyskursie politycznym, jak udowodnili A. Kiklewicz i M. Prusak (2006: 13). R.W. Gibbs (1994: 142) uważa, że metafory wojny i sportu nie pełnią funkcji wyłącznie retorycznej w dyskursie politycznym. Są ona przykładem tego, że ludzie postrzegają politykę¹⁴

¹⁴ „Sports and war metaphors are not just rhetorical devices for talking about politics, for they exemplify how people ordinarily conceive of politics. Because these conceptual

jako działanie oparte na rywalizacji, zmierzające do tego, żeby wygrać z przeciwnikami. J. Charteris-Black (2005) przeanalizował wyrażenia metaforyczne w wypowiedziach brytyjskich i amerykańskich polityków i jako jeden z typów wyodrębnił metaforę zdrowia [*health metaphor*] i metaforę walki [*conflict metaphor*]. E. Semino (2008) zajęła się badaniem metafor i ich funkcjami w różnego rodzaju tekstach: literackich, politycznych, reklamowych, naukowych i wypowiedziach na temat chorób psychicznych. Za cel badawczy postawiła sobie badanie metafor jako zjawiska językowego, które różni się formą i funkcją w różnych typach dyskursu. W dyskursie politycznym zauważa występowanie wyrażen metaforycznych, w których domenami źródłowymi są: PODRÓŻ/DROGA (*JOURNEY/PATH*), POJEMNIKI (*CONTAINER*), SPORT (*SPORT*), WOJNA (*WAR*) i LUDZIE (*PEOPLE*). W dalszej części rozdziału wspomina również o metaforach zdrowia i choroby (*health and illness*) używanych w angielskim dyskursie politycznym. A. Szewczyk (2010: 379-387) przedstawiła przegląd typów metafor potocznych¹⁵ w dyskursie politycznym IV RP. Wyodrębniła między innymi metaforę medyczną i militarną. Uznała, że metafory w badanym dyskursie służą głównie budowaniu opozycji między dwoma tworam politycznymi: III RP i IV RP. Termin, który pojawia się w dyskusjach na temat metafory zdrowia, choroby, medycyny, *metafora morbialna* (łac. *morbis* 'choroba') został zaczerpnięty z językoznawstwa rosyjskiego¹⁶.

W literaturze przedmiotu znajdziemy również prace dotyczące konceptualizacji analizowanych pojęć, np. M. Stec (2007) przedstawiła konceptualizację pojęcia CHOROBA w polszczyźnie. Znane są także eseje Susan Sontag *Illness as Metaphor and AIDS and its Metaphors*¹⁷, w której autorka opisuje sposoby postrzegania takich chorób jak gruźlica, rak i AIDS w różnych społeczeństwach i okresach. Przytacza metafory używane do określania chorób w różnych typach dyskursu, analizuje je i przedstawia obraz choroby i pacjenta, jaki wyłania się z takiego badania. Na przykład rak jest konceptualizowany jako intruz, który pojawia się bez zapowiedzi, a sama choroba jest traktowana jako inwazja. Rak niszczy siły vitalne, powoduje

metaphors reflect unconscious schemes of thought, people are often unaware of the metaphorical nature of their speech, which can mislead them about the consequences of these metaphors" (Gibbs 1994: 142).

¹⁵ Niestety autorka nie podała definicji metafory potocznej. Część z analizowanych wyrażen można byłoby uznać za metafory odświeżające czy nawet kreatywne. Nie przedstawiła również Czytelnikowi sposobu identyfikacji i analizy metafor. Terminy *metafora potoczna* i *skonwencjonalizowana* stosuje jako synonimy.

¹⁶ Letyucha, L., i Bocharova, I. (2023).

¹⁷ Polski tytuł *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory*, tłum. J. Anders.

degenerację, zamienia żywą tkankę w twardy guz. Jest chorobą ciała, w przeciwieństwie do gruźlicy postrzeganej jako choroba duszy, na którą zapadają artyści, ludzie skłonni do melancholii (Sontag 2016).

Analizowane typy metafor są różnie nazywane w pracach językoznawczych. Metafora choroby ma następujące odpowiedniki: metafora medyczna, metafora morbilna, metafora zdrowia. Różnica jednak polega między nimi na tym, że do analizy włącza się określony zakres pola, np. ten związany tylko ze zdrowiem. Natomiast metafora walki może mieścić się w obrębie metafor wojny, sportu czy śmierci.

Przed przystąpieniem do analizy materiału założono zatem, że w dyskursie politycznym występują wyrażenia metaforyczne, w których przynajmniej jeden z elementów odnosi się do pola tematycznego choroba bądź walka. Pierwsze pytanie badawcze dotyczy zatem tego, które elementy wymienionych pól tematycznych zostały użyte do tworzenia wyrażeń metaforycznych w polskim i brytyjskim dyskursie politycznym? Które zjawiska społeczne i polityczne zostały nazwane chorobami? Jakie jednostki chorobowe zostały wykorzystane do opisu świata polityki?

Polityka jest postrzegana jako rywalizacja. Udowodniła to już M. Frankowska (1994) w artykule *Frazeologia i metaforyka w tekstach politycznych lat 1989–1993*. Pytanie zatem dotyczy tego, jaki jest to rodzaj współzawodnictwa. Które składniki pola walki i wojny zostały wykorzystane do zobrazowania wydarzeń dziejących się na scenie politycznej?

Analiza statystyczna obejmuje badanie frekwencji i produktywności tematów i nośników. Umożliwi to przedstawienie typowych składników wizji świata zaktualizowanego w analizowanych wyrażeniach – dla języków polskiego i angielskiego. Takie badanie pozwoli zatem odpowiedzieć na pytanie o różnice i podobieństwa kulturowe między polską sceną polityczną a brytyjską.

Wyekscerpowane wyrażenia metaforyczne zostały poddane analizie, która sprowadza się do wyodrębnienia podstawy i rozwinięcia, czyli znalezienia *tertium identificationis*. Rozważania dotyczą także tego, czy możliwe jest wyznaczenie typowej dla badanego dyskursu podstawy metafory i czy ona jest tożsama dla drugiego analizowanego języka, i czy istnieje zależność pomiędzy typem metafory a stopniem skonwencjonalizowania.

Wszystkie połączenia metaforyczne zostały sklasyfikowane na podstawie proponowanego i zmodyfikowanego podziału P. Wróblewskiego (1998), który pozwala odpowiedzieć na pytanie, jakie rodzaje konstrukcji składniowych, które przyjmują postać metafor, przeważają w dyskursie politycznym i dlaczego.

Badania zostały przeprowadzone na poziomie *parole*. Ważnym ich etapem będzie poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: jaką funkcję pełnią te metafory we

współczesnym dyskursie politycznym i czy ona jest w obu językach tożsama? Niniejsza praca ma charakter porównawczy, dlatego analiza ma doprowadzić do opisu różnic i podobieństw w tworzeniu metafor w polskim i brytyjskim prasowym dyskursie politycznym.

Metoda badań

Analiza badań materiału tekstowego została przeprowadzona w oparciu o procedurę badawczą zaproponowaną przez Wacława Cockiewicza (2011) w książce *Metaforyka Leśmiana (Analiza lingwistyczna)*. Autor zaproponował spójną i systematyczną metodę analizy metafory w poezji Bolesława Leśmiana, koncentrując się na strukturze semantycznej i składniowej metafory oraz jej funkcji w utworach lirycznych. Zastosowana metoda umożliwia przeprowadzenie obiektywnej analizy, osadzonej w materiale językowym, obejmującej identyfikację wyrażen metaforycznych, ich motywacji, a także relacji między podstawą a rozwinięciem metafory. Ujęcie W. Cockiewicza ma również charakter wieloaspektowy, gdyż łączy analizę semantyczną i składniową, czerpiąc m.in. z propozycji P. Wróblewskiego (1998), którą autor poddaje dalszym modyfikacjom i adaptacji do specyfiki badanych tekstów literackich.

Procedura analizy została uzupełniona o dodatkowe kroki badawcze: selekcję wyrażen metaforycznych odnoszących się do dwóch pól tematycznych: choroby lub walki, tłumaczenie wypowiedzi z języka angielskiego na język polski (Brożyna-Reczko 2018b: 353) oraz wyszukiwanie odpowiednich przykładów w większych korpusach językowych. Ponadto, ze względu również na to, że analizowane teksty prasowe nie charakteryzują się nagromadzeniem metafor kreatywnych, uznano, że warto zbadać: ile/jaki procent stanowią one w analizowanych tekstach. Z tego powodu każde wyrażenie metaforyczne zostało scharakteryzowane pod względem stopnia skonwencjonalizowania. Poniżej przedstawiono zastosowane kroki badawcze w analizie¹⁸.

¹⁸ Pierwsze cztery kroki badawcze zostały już opisane w artykule pt. *O metaforze choroby w polskim i angielskim prasowym dyskursie politycznym* (Brożyna-Reczko 2018b: 353-354).

1. **Identyfikacja wyrażenia metaforycznego.** Pierwszym krokiem badawczym było ustalenie, czy dane wyrażenie ma charakter metaforyczny, czyli czy odbiega od przyjętych w danym języku konwencjonalnych reguł znaczeniowych¹⁹.
2. **Selekcja wyrażen metaforycznych odnoszących się do pól tematycznych choroby lub walki.** Spośród zidentyfikowanych wyrażen metaforycznych wybrano te, w których przynajmniej jeden wyraz w wyrażeniu metaforycznym należy do pola tematycznego choroba lub walka. Wybrane wyrażenie zostało zacytowane w oryginalnej formie, przetłumaczone z języka angielskiego na język polski. W nawiasie podano tytuł czasopisma i jego datę wydania.
3. **Sprowadzenie wyrażenia metaforycznego do postaci podstawowej.** Następnie wyrażenia metaforyczne zostały sprowadzone do metaforycznego zdania w celu wyodrębnienia dwóch komponentów: tematu (*tenor*) i nośnika (*vehicle*). Temat został zapisany wielkimi literami i przyjął postać hasła słownikowego, natomiast nośnik został poprzedzony znakiem równości.
4. **Ustalenie podstawy metafory (*tertium identificationis*).** Następnym etapem analizy było ustalenie podstawy metafory i jej rozwinięcia (Cockiewicz 2011: 29). Określenie podstawy polega na znalezieniu podobieństwa (*tertium comparationis*) istniejącego pomiędzy tematem a nośnikiem. Rozwinięcie podstawy odbywa się zazwyczaj poprzez zabiegi prowadzące do przekształcenia go w *tertium quasi-identificationis*, które dokonuje się zazwyczaj przez różnorodne zmiany zakresu znaczeniowego.

Niniejsza praca ma również ambicje wyodrębnienia i zbadania najbardziej typowych podstaw i ich rozwinięć dla metafor o różnym stopniu skonwencjonalizowania.
5. **Określenie stopnia skonwencjonalizowania wyrażen metaforycznych.** Dodatkowym krokiem badawczym analizy było określenie stopnia skonwencjonalizowania zgromadzonych wyrażen metaforycznych. Już wstępne badania pokazały, że w analizowanym dyskursie przeważają metafory skonwencjonalizowane. Dodatkowo wyodrębniono metafory odświeżające, dyskursywne i kreatywne.
6. **Poszukiwanie ekwiwalentu w korpusach językowych.** Jeśli wyrażenie metaforyczne wystąpiło w badanym materiale tylko w jednym języku, wówczas poszukiwano ekwiwalentu w większych korpusach językowych: Narodowym

¹⁹ Twórcy teorii anomalii D. Berggren i M.C. Beardsley (Cockiewicz 2011: 28) twierdzą, że wyrażenie metaforyczne narusza konwencję językową – reguły selekcyjno-znaczeniowe języka naturalnego.

Korpusie Języka Polskiego, British National Corpus oraz korpusach dostępnych w programie Sketch Engine.

7. **Określenie strukturalno-składniowego typu metafory.** Kolejnym etapem badań jest analiza formalna wyrażen metaforycznych zaproponowana przez P. Wróblewskiego (1998). Została ona przyjęta w formie zmodyfikowanej przez W. Cockiewicza (2011: 30-31). W badanych wyrażeniach na „poziomie powierzchniowym” wyróżnia się *temat* i *modyfikator*. Ten pierwszy odpowiada *tenorowi* w teorii interaktywnej, natomiast drugi odnosi się do tego elementu, który decyduje o tym, że dane wyrażenie można uznać za metaforyczne, w teorii interaktywnej będzie to *rama (frame)*. Kryterium podziału metafor dotyczy tego, jaką częścią mowy wyrażony jest modyfikator i w jakiej relacji syntaktycznej pozostaje względem tematu. Po zmianach wprowadzonych przez W. Cockiewicza wyróżnia się cztery kategorie metafor: rzeczownikowe, czasownikowe, przymiotnikowe i przysłówkowe.

W badaniach uwzględniono również zjawiska dotyczące układu metafor tzw. metafory piętrowej, które zostały opisane w kolejnych rozdziałach niniejszej pracy. Rozprawa dotyczy również zagadnienia związanego z analizą pragmatyczną metafor: metafor *in praesentia* i metafor *in absentia*. Wprowadza dodatkowo termin metafory pragmatycznej, którą można zidentyfikować tylko na podstawie referencji wynikającej z czynnika illokucyjnego.

Proces analizy zmierzał zasadniczo do udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze postawione w poprzednim podrozdziale. Warto przypomnieć, że głównym tematem pracy było ustalenie, jakie funkcje pełnią metafory w polskim i brytyjskim dyskursie politycznym i czy są one tożsame w obu językach. Ponadto czy dla każdego wyrażenia metaforycznego można znaleźć ekwiwalent w drugim języku? Dotyka to zatem kwestii przekładalności wyrażen metaforycznych używanych w dyskursie politycznym.

Materiał badawczy

Materiał badawczy został wyekscerpowany z polskich i brytyjskich dzienników i tygodników o określonym profilu politycznym. Pochodzi on z artykułów z prasy polskiej i brytyjskiej, opublikowanych w latach 2006–2013.

Był to w Europie okres znaczących napięć politycznych i gospodarczych. W Unii Europejskiej centralnym wydarzeniem był globalny kryzys finansowy w 2008 roku (Jankiewicz 2013) oraz związany z nim kryzys zadłużeniowy strefy euro

(2010–2012), który szczególnie dotknął Grecję, Hiszpanię, Portugalię i Irlandię²⁰ (Majewska 2017). W następstwie tych wydarzeń Unia Europejska stworzyła kilka instrumentów finansowych, których zadaniem była pomoc zagrożonym krajom, oraz wprowadziła mechanizmy ratunkowe, m.in. *European Financial Stabilisation Mechanism (EFSM)* i *European Financial Stability Facility (EFSF)*. Rada Europejska z 28–29 października 2010 r. osiągnęła polityczne porozumienie co do utworzenia stałego mechanizmu stabilizacyjnego dla strefy euro (Żurawski vel Grajewski 2012). Kwestie związane z kryzysem oraz dyskusje dotyczące oszczędności i przyszłości integracji europejskiej zdominowały debatę publiczną w Europie. W Polsce okres ten obejmuje zmianę władzy po wyborach 2007 roku, kiedy rząd Prawa i Sprawiedliwości zastąpiła koalicja PO-PSL. W tym czasie trwały także dyskusje nad przyjęciem euro, reformami finansów publicznych oraz kwestiami społecznymi i obyczajowymi. Polska stosunkowo łagodnie przeszła przez globalny kryzys finansowy, co stało się elementem debaty politycznej. Padły wówczas słynne słowa Donalda Tuska na Forum Ekonomicznym Krynicy, że Polska w kryzysie światowym będzie „zieloną wyspą”²¹. Debatę publiczną silnie naznaczyła również katastrofa smoleńska (2010), która znacząco spolaryzowała scenę polityczną²². W Wielkiej Brytanii kluczowym wydarzeniem był kryzys finansowy i związany z nim głęboki regres gospodarczy, który doprowadził do zmiany władzy w 2010 roku, kiedy laburzyści ustąpili miejsca koalicji konserwatystów i Liberalnych Demokratów pod przywództwem Davida Camerona²³. Wprowadzono program *austerity*, głębokich cięć budżetowych, tzw. polityki zaciskania pasa²⁴. Jednocześnie wzrastały nastroje eurosceptyczne, co

²⁰ Kraje, które miały największe problemy z długiem publicznym oraz deficytem budżetowym, w trakcie kryzysu w strefie euro zostały potocznie określone mianem PIIGS. Do grona krajów należały kolejno od pierwszych liter angielskich nazw państw: Portugalia [*Portugal*], Włochy [*Italy*], Irlandia [*Ireland*], Grecja [*Greece*] oraz Hiszpania [*Spain*] (Matusiak 2017: 49).

²¹ Artykuł podsumowujący osiem lat rządów Platformy opublikowany 10 IX 2015 roku na stronie bankier.pl [on-line:] <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Dorobek-osmiu-lat-rzadow-Platformy-3426273.html> – 2 XI 2025.

²² Wywiad z dr. M. Gackiem na temat tego, jak katastrofa smoleńska wpłynęła na Polaków [on-line:] <https://dzieje.pl/wywiad/socjolog-katastrofa-smolenska-jeszcze-bardziej-podzielila-polskie-spoleczenstwo> – 2 XI 2025.

²³ Artykuł na stronie „Rzeczpospolitej” na temat wyborów w Wielkiej Brytanii [on-line:] <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/419977,brown-ustepuje-szansa-na-koalicje-laburzystow-z-liberalnymi-demokratami.html> – 2 XI 2025.

²⁴ Artykuł na stronie „The Guardian” na temat sytuacji polityczno-gospodarczej Wielkiej Brytanii w czasie sprawowania rządów przez Partię Konserwatywną pod przywództwem Davida Camerona oraz negatywnego wpływu wprowadzonej polityki zaciskania pasa

w 2013 r. doprowadziło do zapowiedzi referendum w sprawie członkostwa w UE (referendum zapowiedziane w przemówieniu Camerona w styczniu 2013 roku)²⁵. Widać zatem pewne różnice między głównymi tematami dominującymi w Polsce i w Wielkiej Brytanii w analizowanym okresie. W Wielkiej Brytanii, podobnie jak w wielu krajach Europy, więcej uwagi poświęcano kwestiom związanym z kryzysem finansowym oraz narastającymi nastrojami eurosceptycznymi. W Polsce natomiast dyskurs publiczny koncentrował się przede wszystkim na sporach politycznych i debatach dotyczących rozliczania katastrofy smoleńskiej, choć tematyka kryzysu gospodarczego również była obecna w przekazach medialnych.

Do analizy wybrano trzy typy gazet: tabloidy, gazety opiniotwórcze oraz tygodniki. Pierwsze z wymienionych częściej opisują afery, skandale i stosują bardziej emocjonalne słownictwo. Można znaleźć tam artykuły na tematy krajowe, plotki na temat gwiazd oraz wiadomości sportowe. Ich głównym celem jest szokować, ale i dostarczać rozrywki czytelnikom, którzy zazwyczaj pochodzą z niższej warstwy społecznej (Boykoff 2008: 551). Więcej w nich opowieści o życiu prywatnym aktorów, muzyków i polityków. Pojawia się również większa liczba artykułów krytykujących współczesną sytuację polityczną kraju. Tabloidy kreują negatywną wizję rzeczywistości.

W Wielkiej Brytanii tabloidy są drukowane na papierze o rozmiarze A3 w przeciwieństwie do dzienników tzw. *broadsheet*, które są przygotowywane do obiegu w formacie A2. Gazety opiniotwórcze zawierają więcej artykułów na temat polityki międzynarodowej, ekonomii i sytuacji gospodarczej w różnych państwach.

Do badań zostały zatem wykorzystane poniższe dzienniki.

„Fakt”, 10 egzemplarzy opublikowanych w dniach: 6.10.2008, 8.12.2008, 9.12.2008, 10.12.2008, 11.12.2008, 13.10.2009, 14.10.2009, 4.01.2010, 23.02.2010, 26.02.2010. Łącznie przeanalizowano 71 artykułów o różnej długości. „Fakt” to tabloid – wydawany w Polsce od 22 października 2003 roku przez firmę Axel Springer Polska – nastawiony, aby wzbudzać sensację i krytykować polityków. Gazeta buduje swój pozytywny wizerunek, przedstawiając się jako medium stojące po stronie zwykłych ludzi i broniące ich przed niesprawiedliwością, zwłaszcza ze strony osób posiadających władzę i wpływy (Czajka-Bubniak 2017).

[on-line:] <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/03/lost-decade-hidden-story-how-austerity-broke-britain> – 2 XI 2025.

²⁵ Wpis blogowy Robina Barnetta na temat przemówienia premiera Davida Camerona o Wielkiej Brytanii i Unii Europejskiej [on-line:] <https://blogs.fcdo.gov.uk/robinbarnett/2013/01/24/przemowienie-premiera-camerona-o-wielkiej-brytanii-i-unii-europejskiej-2/> – 2 XI 2025.

„**Gazeta Wyborcza**”, 10 egzemplarzy opublikowanych w dniach: 28.09.2006, 8.12.2008, 4.01.2010, 5.01.2010, 6.01.2010, 22.02.2010, 23.02.2010, 24.02.2010, 26.02.2010, 5.08.2010. Łącznie przeanalizowano 125 artykułów. „Rzeczpospolita” to dziennik o centro-liberalnym profilu wydawany od 8 maja 1989 przez Agorę. Zawiera liczne dodatki poświęcone gospodarce, finansom i prawu.

„**Rzeczpospolita**”, 10 egzemplarzy opublikowanych w dniach: 8.12.2008, 9.12.2008, 10.12.2008, 11.12.2008, 13–14.12.2008, 14.10.2009, 4.01.2010, 7.01.2010, 24.02.2010, 7.01.2013. Łącznie przeanalizowano 120 artykułów. „Gazeta Wyborcza” to dziennik opiniotwórczy o umiarkowanie prawicowym profilu.

„**The Times**”, 5 egzemplarzy opublikowanych w dniach: 7.10.2008, 10.12.2008, 27.10.2010, 22.11.2010, 8.04.2011. W sumie przeanalizowano 73 artykuły opublikowane w działach: *News*, *News Economy*, *Opinion*, *Business* oraz *Leading Articles*. Pominęto teksty dotyczące sportu, sztuki i tematów obyczajowych. Artykuły różnią się długością: od krótkich wzmianek informacyjnych po rozbudowane artykuły publicystyczne. Średnio objętość jednego wydania wynosi od 70 do 90 stron w dni powszednie i około 100 stron w weekend. Niezależny brytyjski dziennik społeczno-polityczny, raczej kierujący się w stronę poparcia partii konserwatywnej.

„**The Sun**”, 10 egzemplarzy opublikowanych w dniach: 24.09.2010, 1.10.2010, 29.10.2010, 10.12.2010, 6.01.2011, 8.02.2011, 7.03.2011, 10.03.2011, 15.03.2011, 10.06.2011. Łącznie przeanalizowano 32 artykuły o zróżnicowanej długości. „The Sun” to tabloid wydawany od 1964 r. w Wielkiej Brytanii, nastawiony na wzbudzanie sensacji i krytykę polityków, dlatego mało jest publikacji dotyczących samej polityki.

„**The Daily Telegraph**”, 5 egzemplarzy opublikowanych w dniach: 8.12.2008, 10.12.2008, 11.01.2011, 6.04.2011, 14.06.2011. Łącznie przeanalizowano 83 artykuły dotyczące polityki oraz powiązanych z nią zagadnień gospodarczych i finansowych. „The Daily Telegraph” to brytyjski poranny dziennik o wyraźnym profilu konserwatywnym, najściślej związany z Partią Konserwatywną. Gazeta ma duży format i zawiera dodatek dotyczący biznesu.

Do badań zostały włączone następujące tygodniki.

„**Polityka**”, 4 egzemplarze opublikowane w dniach: 9.01.2010, 20.02.2010, 27.02.2010, 29.08–4.09.2012. Łącznie przeanalizowano 80 artykułów dotyczących zagadnień związanych z polityką i gospodarką.

„**The Economist**”, 4 egzemplarze opublikowane w dniach: 7–13.03.2009, 18–24.07.2009, 10–16.10.2009, 22–28.10.2011. W sumie przeanalizowano 150 artykułów dotyczących zagadnień związanych z polityką oraz powiązanymi zagadnieniami gospodarczymi i finansowymi.

W sumie przeanalizowano 734 artykuły prasowe o tematyce polityczno-gospodarczej (396 artykułów w języku polskim i 338 artykułów w języku angielskim). Największą część korpusu stanowią dzienniki opiniotwórcze (54,6%), które zawierają znacznie więcej rozbudowanych komentarzy i analiz politycznych, a tym samym dostarczają bogatego materiału do badań. Znaczący udział mają również tygodniki (31,3%), reprezentujące bardziej pogłębione analizy wydarzeń politycznych. Najmniejszą grupę stanowią tabloidy (14%), których przekaz jest bardziej uproszczony, perswazyjny i nastawiony na sensacyjność, co jednak pozwala zaobserwować metafory silnie nacechowane emocjonalnie.

Z wymienionych tytułów prasowych wyekscerpowano 1293 wyrażenia metaforycznych. Przy łącznej liczbie 734 artykułów daje to średnio ok. 1,76 metafory na artykuł. Należy jednak podkreślić, że artykuły różniły się długością, a z analizy wyłączono duplikaty, czyli powtarzające się metafory, co wpływa na ostateczną liczbę zidentyfikowanych unikalnych przykładów²⁶.

Wyekscerpowane fragmenty z prasy brytyjskiej zostały przetłumaczone przez autorkę na język polski z pewnymi modyfikacjami, tak aby tekst był zrozumiały dla polskiego odbiorcy. Głównym celem tłumaczenia było jednak wierne oddanie wyrażenia metaforycznych – tak, by pokazać polskiemu czytelnikowi, w jaki sposób dana metafora funkcjonuje w języku angielskim. W przypadkach, w których zdecydowano się na pewne modyfikacje (ponieważ dosłowne tłumaczenie mogłoby prowadzić do braku zrozumienia), w nawiasie podano również tłumaczenie dosłowne.

Niewielkie zmiany obejmowały pominięcie w tłumaczeniu zwrotów grzecznościowych takich jak *Mr [Pan]*, *Ms*, *Mrs [Pani]*, które nie są często używane w polskich tekstach prasowych, a mogą wywołać efekt ironii (Łaziński 2006). Według poradnika redakcyjnego „The Economist” (2005: 27) nazwy funkcji wraz z nazwiskiem należy skracać i można stosować formy grzecznościowe z nazwiskiem, np. *Do not write Prime Minister Blair or Defence Secretary Rumsfeld; they are the prime minister, Mr Blair, and the defence secretary, Mr Rumsfeld* [Nie pisz Premier Blair ani Sekretarz Obrony Rumsfeld; należy pisać: premier Blair, Pan Blair oraz sekretarz obrony, pan Rumsfeld]. W polskim stylu publicystycznym formy *Pan*, *Pani* są

²⁶ Ważne badania nad ilościowym ujęciem użycia metafor przeprowadziła L. Cameron (2008). Porównała gęstość metafor [*metaphor density*] w trzech różnych rejestrach. W monografii *Metaphor in Usage* autorstwa G.J. Steena i in. (2010) wykazano, że przeciętnie jedna na 7,5 jednostki leksykalnej w korpusie ma charakter metaforyczny. W tym samym badaniu stwierdzono, że w dyskursie prasowym udział metaforycznych jednostek leksykalnych wynosi około 16,4%.

pomijane, np. *A to oznacza prawie cztery miesiące publicznej agonii rządu Tuska* („Rzeczpospolita”, 14.10.2009).

W niektórych przykładach w tłumaczeniach dodano nazwę zajmowanego stanowiska oraz imię, np. *The world's biggest economy is now officially in recession, and Mr Obama warned last night worse is to come before it starts to recover* („The Daily Telegraph”, 8.12.2008) [Największa światowa gospodarka jest oficjalnie w stanie recesji, a wczoraj prezydent Barack Obama ostrzegł, że może być jeszcze gorzej, zanim nastąpi ożywienie].

W przypadku wystąpienia skróconej nazwy *Britain* [Brytania], również preferowanej w stylu publicystycznym (*The Economist Style Guide* 2005: 38), w tłumaczeniu zastosowano pełną nazwę: *Wielka Brytania*. Natomiast dla skrótu *UK* użyto formy *Zjednoczone Królestwo*²⁷ – choć należy zaznaczyć, że nie jest to nazwa często stosowana w polskich tekstach publicystycznych.

Ze względu na różnice w jednostkach miary w tłumaczeniu angielskie *billions* przetłumaczono jako *miliardy*²⁸.

Kompozycja pracy

Pierwsza część rozprawy ma charakter teoretyczno-historyczny. Zostały w niej przywołane i opisane najważniejsze teorie badań nad metaforą. Rozważania dotyczą zarówno prac, które powstały przed dwudziestym wiekiem, jak i tych współczesnych. Niemożliwe jest jednak przedstawienie wszystkich opublikowanych rozpraw na temat metafory. Selekcja zatem była niezbędna, dlatego w pracy przyjęto określone założenia teoretyczne i metodę badawczą, co pozwoliło ograniczyć się do przedstawienia tylko tych publikacji, które są ważne dla rozważań prowadzonych w niniejszej rozprawie. Przywołane tezy pochodzące z różnych prac stanowią jedynie podstawę do dyskusji i refleksji. Niniejszej pracy nie należy traktować jako repetytorium wiedzy na temat teorii metafory.

Praca mieści się w nurcie badań metafory w dyskursie, traktując ją jako zjawisko językowe i tekstowe, które pełni odpowiednie funkcje w analizowanym materiale. Odwołuje się do teorii anomalii, teorii interakcji, krytycznej analizy metafory oraz teorii kognitywnej metafory – przyjmując, że metafora ma również wymiar

²⁷ [on-line:] <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/UK-i-GB;11036.html> – 13 IV 2025.

²⁸ [on-line:] https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english-polish/billion#google_vignette – 13 IV 2025.

pojęciowy i odzwierciedla sposób, w jaki ludzie konceptualizują zjawiska społeczne, polityczne i ekonomiczne.

W pierwszym rozdziale została przedstawiona klasyfikacja metafor ze względu na stopień skonwencjonalizowania. Jeden podrozdział został poświęcony strukturalno-składniowej typologii metafor. Oba zaproponowane podziały metafor zostały wykorzystane do analizy materiału badawczego. Do pierwszej z wymienionych klasyfikacji zostały dodane dwa typy metafor: odświeżająca i dyskursywna.

Drugi rozdział dotyczy kwestii związanych z językiem polityki i mediów, dyskursem politycznym. Terminy takie jak *manipulacja*, *perswazja*, *propaganda* zostały zdefiniowane. Dodatkowo kilka słów poświęcono zagadnieniu wartościowania – dość istotnemu w dyskusjach na temat roli, jaką odgrywają metafory w dyskursie politycznym i medialnym. To pytanie również zostało postawione w jednym z podrozdziałów – jaką funkcję pełnią metafory w dyskursie politycznym – innymi słowy, jaka jest przyczyna tego, że nadawca tekstu kieruje do odbiorcy wypowiedź nasyconą metaforami. Trzeci rozdział – najobszerniejszy – stanowi część empiryczną pracy. Zebrany i zanalizowany materiał został uporządkowany hasłowo. Znak (=) oddziela temat od nośnika. Wyrażenia metaforyczne zostały wytłuszczone. W nawiasach okrągłych podano źródło. W nawiasach kwadratowych umieszczono propozycję tłumaczenia analizowanego fragmentu. Poniżej określono podstawę i rozwinięcie. W komentarzu zawarto informację na temat stopnia skonwencjonalizowania metafory. Przykładowe hasło wygląda następująco:

GORĄCZKA (1/3P/1A)²⁹

= stan wzmożonej aktywności, ożywienia; poruszenie

Polityczna gorączka. Akty szaleństwa już nie raz miały wielki wpływ na politykę – wystarczy wspomnieć zamach na arcyksięcia Ferdynanda, od którego zaczęła się I wojna światowa („Polityka”, 9.01.2010). **IIIP**

Gorączka na rynkach finansowych generowała fenomenalny wzrost gospodarczy emiratu, który stał się ważnym centrum operacji bankowych („Gazeta Wyborcza”, 4.01.2010). **IdP**

Francuskie pieniądze znalazły się na kontach niemieckich, podgrzewając gorącą spekulacyjną („Gazeta Wyborcza”, 4.01.2010). **IIIP**

²⁹ 1 – liczba porządkowa tematu; 3P – liczba wyrażen metaforycznych w języku polskim; 1A – liczba wyrażen metaforycznych w języku angielskim.

Podstawa: językowa: seria skonwencjonalizowanych połączeń metaforycznych typu *gorączka przedświąteczna* (NKJP), *gorączka przedwyborcza* (NKJP), *gorączka futbolowa* (NKJP).

Rozwinięcie: rozszerzenie zakresu łączliwości leksemu *gorączka* na zjawiska polityczne, ekonomiczne.

Komentarz: metafora skonwencjonalizowana.

*It has been experienced two decades of political stagnation, says Peter Davis. But there is **fever under the surface*** („The Economist”, 18–24.07.2009). **IaA**

[Doświadczono dwie dekady politycznej stagnacji – mówi Peter Davis. Ale wbrew pozorom (dosł. pod powierzchnią) istnieje rozgorączkowanie].

Podstawa: językowa: seria skonwencjonalizowanych połączeń metaforycznych typu *election fever* (HASK) [gorączka przedwyborcza], *world cup fever* (HASK) [gorączka mistrzostw świata], *football fever* (HASK) [gorączka futbolowa].

Rozwinięcie: rozszerzenie zakresu łączliwości leksemu *fever* na zjawiska polityczne, ekonomiczne.

Komentarz: metafora skonwencjonalizowana.

Czwarty rozdział przedstawia analizę statystyczną oraz opis wyników przeprowadzonych badań. Analiza dotyczy frekwencji i produktywności metafor – ich nośników i tematów oraz typów metafor, które zostały sklasyfikowane i opisane w poprzednich rozdziałach. Jeden podrozdział rozdziału czwartego został poświęcony zagadnieniu antropomorfizacji i animizacji, gdyż ten rodzaj metafory występuje najczęściej w dyskursie politycznym zarówno polskim, jak i angielskim. Policzono i przedstawiono na wykresach, które typy strukturalno-składniowe metafor dominują w dyskursach politycznych polskim i angielskim. Analizie zostały również poddane typy metafor piętrowych w dyskursie politycznym. Badania zmierzały także do odpowiedzi na pytanie, czy dyskurs polityczny charakteryzuje się dużą liczbą metafor kreatywnych i odświeżających, czy też przeważają metafory skonwencjonalizowane, dyskursywne? Jaka jest rola tego typu metafor w dyskursie politycznym? Opisano zjawisko hipermetafory z podaniem przykładów w grupie metafor choroby i walki. Postawiono również pytanie: czy istnieje jakakolwiek zależność pomiędzy podstawą metafory a jej stopniem skonwencjonalizowania? Odpowiedź na to pytanie była możliwa dopiero po analizie podstaw metafor.

Następna część rozdziału trzeciego przedstawia szczegółowe wyniki badań metafory walki i choroby i daje odpowiedź na pytanie, które elementy pól tematycznych zostały wykorzystane do tworzenia metafor i dlaczego? Czy są one takie same w dwóch językach? Ostatnie pytanie badawcze odnosi się do funkcji metafor w dyskursie politycznym.

W ostatniej części pracy zostały przedstawione wnioski końcowe. Zamieszczono w niej uwagi dotyczące dalszych prac nad metaforą w dyskursie politycznym.

GDY POLITYKA CHORUJE, JĘZYK IDZIE NA WOJNĘ

Gorączka polityczna, atak na demokrację, walka o władzę, obłęd medialny – metafory te brzmią dziś znajomo, ponieważ stały się codziennym językiem debaty publicznej.

Autorka prowadzi czytelnika przez prasowe narracje, w których polityka przypomina chore ciało lub pole bitwy. Książka odsłania, jak metafory choroby i walki kształtują medialny obraz świata w prasie polskiej i brytyjskiej, jak nabierają one mocy w czasach kryzysu i dlaczego tak silnie oddziałują na odbiorcę.

To opowieść o słowach, które nie tylko opisują rzeczywistość, lecz także kształtują sposób jej rozumienia.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-433-8

